

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО**

**ІЗАРОВА
Ірина Олександрівна**

УДК 347.91

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ
ГАРМОНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України.

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
член-кореспондент НАПрН України
ДЗЕРА Олександр Васильович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Гусаров Костянтин Володимирович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри цивільного процесу;

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Канзафарова Ілона Станіславівна,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін;

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Стефанчук Руслан Олексійович,
Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України,
проректор з наукової роботи.

Захист відбудеться 31 січня 2017 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.02 при Інституті держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розіслано 29 грудня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор юридичних наук

О. О. Кваша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Активізація євроінтеграційних прагнень України та необхідність виконання визначених в Угоді про Асоціацію 2014 р. зобов'язань свідчить про важливість та актуальність дослідження загальних засад формування правової системи ЄС, зокрема основних положень цивільного процесу ЄС або транскордонного цивільного процесу. Запровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС зумовить необхідність розширення спільного правового простору та забезпечення загальноєвропейських стандартів правосуддя. Відносини транскордонного характеру, що виникають у межах цієї зони вільної торгівлі, набуватимуть більшого поширення, що зумовить виникнення спорів і необхідність забезпечення ефективного судового захисту і громадян України, і громадян ЄС. Існуючі відмінності між цивільними процесуальними системами держав-членів та України, а також положення численних міжнародних договорів і конвенцій не забезпечують ефективного та доступного правосуддя. Це і є основною підставою для комплексної та спрямованої гармонізації цивільного процесу ЄС та України, яка стане запорукою успішної інтеграції України в Союз.

Розбудова спільного правового простору та єдиного європейського простору правосуддя відбувалася зі становленням Європейського Союзу з метою забезпечення належного функціонування внутрішнього ринку. Першими установчими договорами було закріплено ідеї про співробітництво у сферах юстиції та внутрішніх справ, а також визначено необхідність гармонізації законодавства шляхом реалізації конкретних заходів у сфері співпраці судових органів у цивільних справах, що мають транскордонний характер. Відтак було ухвалено численні законодавчі акти, насамперед спільні правила щодо розгляду цивільних і комерційних справ транскордонного характеру, що стали основою цивільного процесу ЄС. Метою було забезпечення жителів ЄС доступним судовим захистом і дотримання єдиних стандартів судового розгляду за участі жителів різних держав-членів ЄС, а також інших держав в умовах внутрішнього ринку. Відтак European Civil Procedure, або цивільний процес Європейського Союзу, став основним результатом гармонізації цивільного процесу в ЄС, що здійснювалася впродовж останніх двадцяти років. Запровадження і функціонування єдиного порядку вирішення транскордонних справ у 28 державах-членах зумовлює інтерес до теоретичних та практичних засад такої гармонізації.

Упродовж останніх двадцяти років цивільний процес ЄС є однією з найдискусійніших проблем у науці цивільного процесуального права. Серед перших робіт, присвячених його дослідженню, слід назвати статтю М. Фреденталь (M. Freudental), в якій визначено передумови та напрями його розвитку (2004 р.). З цього часу європейськими науковцями досліджується структура, джерела, особливості застосування цивільного процесу ЄС (К. Ван Рее (C. H. Van Rhee), Р. Штернер (R. Stürner),

П. Готтвальд (P. Gottwald), А. Стадлер (A. Stadler), К. Крамер (X. Kramer), Є. Сторскрабб (E. Storskrubb) та ін.). Найважливішими проектами, які лягли в основу європейського цивільного процесуального законодавства, стали Фінальний звіт «Approximation of Judiciary Law in the European Union» М. Сорма, а також Принципи транскордонного цивільного процесу ALI–UNIDROIT. Проект з підготовки єдиних Європейських правил цивільного процесу ELI–UNIDROIT засвідчує актуальність та перспективність цього напрямку розвитку цивільного процесу.

Останнім часом до дискусії з питань гармонізації цивільного процесу, що точиться в зарубіжній науковій літературі, долучилися і вітчизняні науковці (В. В. Комаров, Ю. В. Білоусов, В. І. Бобрик, В. В. Бонтлаб, З. М. Макаруха, А. О. Філіп'єв, Г. А. Цірат). В окремих фрагментах монографії Т. В. Комарової «Юрисдикція Суду Європейського Союзу» було навіть порушено питання про становлення Європейського цивільного процесу та охарактеризовано його джерела (2010 р.). Однак в українській правовій науці питання гармонізації цивільного процесу ЄС та України не одержали комплексного висвітлення.

Значущість вирішення зазначених проблем для подальшої успішної інтеграції України в ЄС, підвищення рівня захисту прав громадян України, а також недостатній рівень їх розробки у вітчизняній науці обумовили актуальність комплексного дослідження обраної теми.

Теоретичною основою дослідження є праці видатних вітчизняних учених-процесуалістів, які становлять доктрину сучасної науки процесуального права, а також сучасні дослідження у сфері цивільного процесуального права – Ю. В. Білоусова, В. І. Бобрика, С. С. Бичкової, Н. В. Василюк, К. В. Гусарова, О. В. Дзери, І. С. Кантафарової, О. О. Кармази, В. М. Кравчука, В. В. Комарова Т. В. Комарової, С. О. Короеда, С. О. Кравцова, Д. Д. Луспеника, Р. М. Мінченко, Н. Ю. Сакари, Г. О. Світличної, Р. О. Стефанчука, О. С. Ткачука, О. І. Угриновської, І. В. Удальцової, С. Я. Фурси, Р. Ю. Ханік-Посполітак, Г. А. Цірата, М. Й. Штефана, І. С. Ярошенко та ін.

У роботі також використано праці зарубіжних науковців, зокрема Дж. Вагнера (G. Wagner), О. Влосинської (A. Wlosinska), Б. Гарта (B. Garth), П. Готтвальда (P. Gottwald), Дж. Джоловича (J. Jolowicz), Р. Ван Канегема (R. C. Van Caenegem), М. Каппеллетті (M. Cappelletti), К. Крамер (X. Kramer), К. Ван Рее (C. Van Rhee), Е. Сільвестрі (E. Silvestri), М. Сорма (M. Storme), Є. Сторскрабб (E. Storskrubb), М. Таруффо (M. Taruffo), Н. Ендрюса (N. Andrews), А. Узелача (A. Uzelac), Дж. Хазарда-молодшого (G. Hazard), Р. Штернера (R. Stürner), А. Цукермана (A. Zuckerman), З. Вернадакі (Z. Vernadaki) та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планової науково-дослідної роботи відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за тематикою «Проблеми гармонізації цивільного законодавства України із законодавством Європейського Союзу» (реєстраційний номер РК 0115U002136).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є наукове обґрунтування теоретичних засад концепції гармонізації цивільного процесу ЄС та України, визначення її шляхів та вироблення рекомендацій і пропозицій щодо реформування цивільного процесу України задля утвердження загальноєвропейських стандартів цивільного судочинства та забезпечення успішної інтеграції України до Європейського Союзу.

Серед *задач* дослідження, що зумовлені визначеною вище метою і які необхідно вирішити для її досягнення, було виділено такі:

- охарактеризувати сучасний етап розвитку цивільного процесу й визначити основні напрями зближення в умовах глобалізації в загальносвітовому та регіональному європейському вимірах;
- дослідити еволюцію становлення основних процесуальних моделей цивільного процесу європейських країн та охарактеризувати основні етапи їхнього розвитку;
- з'ясувати особливості вітчизняної моделі цивільного процесу та перспективи запровадження загальноєвропейських стандартів правосуддя;
- визначити загальні засади гармонізації цивільного процесу як явища правової дійсності, з'ясувати її передумови й законодавчі засади в ЄС;
- виділити основні шляхи гармонізації цивільного процесу та дати їх загальну характеристику;
- охарактеризувати цивільний процес ЄС як єдиний порядок вирішення цивільних та комерційних спорів транскордонного характеру в ЄС;
- визначити внутрішню структуру та основні принципи цивільного процесу ЄС;
- виокремити основні етапи й напрями гармонізації цивільного процесу ЄС та України;
- з'ясувати особливості запровадження електронного правосуддя з метою забезпечення доступності судового захисту;
- надати пропозиції щодо реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства з метою гармонізації цивільного процесу ЄС та Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері здійснення цивільного судочинства в справах транскордонного характеру, а також напрями удосконалення цивільного процесуального законодавства України у світлі запровадження європейських стандартів цивільного процесу та забезпечення прав громадян на судовий захист.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади гармонізації цивільного процесу ЄС та України, положення правової доктрини ЄС та України, норми європейського та вітчизняного законодавства, що регулюють відповідні відносини, матеріали судової практики його застосування.

Методи дослідження. Серед використаних наукових методів, які забезпечили достовірність отриманих результатів і висновків, варто виділити загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які застосовувалися залежно від особливостей конкретного завдання. Зокрема, *історичний* і

порівняльний методи дослідження дали можливість охарактеризувати послідовний процес еволюції цивільного процесуального законодавства та визначити етапи розвитку цивільного процесу в європейських державах (розділи 1 та 5). *Діалектичний* метод дозволив виділити притаманні цим етапам ознаки, з'ясувати особливості становлення вітчизняної моделі цивільного процесу (підрозділи 1.2 та 1.4). *Системний* і *структурно-функціональний* методи дослідження було використано для з'ясування сутності та виділення інститутів цивільного процесу ЄС (підрозділ 3.1), а також визначення гармонізації цивільного процесу як явища правової дійсності та її основних шляхів (підрозділи 2.2 та 2.3). *Формально-логічний* метод використовувався для дослідження різноманітних явищ і формулювання їх понять, визначення загальних засад або принципів цивільного процесу ЄС (підрозділи 2.1, 2.4, 3.2, 3.3, 3.4 та 3.5). Метод *моделювання* дав можливість з'ясувати основні етапи та напрями гармонізації цивільного процесу ЄС як автономного комплексного порядку та національного цивільного процесу України (розділ 4).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим системним комплексним монографічним дослідженням теоретичних засад становлення цивільного процесу ЄС як єдиного порядку розгляду і вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру та шляхів гармонізації цивільного процесу ЄС та України в умовах реалізації Угоди про Асоціацію та запровадження зони вільної торгівлі. Наукову новизну дисертації становлять такі положення:

уперше

1) визначено, що об'єктивними політичними та правовими передумовами регіональної європейської гармонізації цивільного процесу стало утворення міждержавного об'єднання ЄС, установчими договорами якого було визначено конкретні заходи з гармонізації цивільного процесу, та функціонування спільного ринку, що зумовило появу так званих транскордонних відносин, учасники яких потребують єдиного порядку захисту своїх прав;

2) сформульовано поняття «гармонізація цивільного процесу», яке слід розглядати у вузькому та широкому значеннях залежно від її спрямованості, зокрема, гармонізація цивільного процесу у вузькому значенні означає створення єдиного наднаціонального процесуального законодавства держав-членів ЄС, за допомогою якого врегульовані відносини зі здійснення правосуддя в цивільних і комерційних справах транскордонного характеру; а в широкому розумінні – це узгодження наднаціонального європейського та національного цивільного процесуального законодавства держав-членів ЄС з метою забезпечення єдиного спільного європейського простору правосуддя, а також запровадження європейських стандартів здійснення правосуддя для захисту учасників транскордонних відносин;

3) запропоновано наукове положення про те, що теоретичними засадами гармонізації цивільного процесу в державах-членах ЄС стала розроблена доктрина єдиного спільного загальноєвропейського процесуального законодавства, яке було втілено у регламентах ЄС, що запроваджують

процедури видачі Європейського судового наказу та вирішення дрібних спорів та ін.;

4) доводиться, що гармонізація цивільного процесу в ЄС шляхом розробки спільного наднаціонального законодавства привела до утворення єдиного комплексного автономного порядку вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру – цивільного процесу ЄС, до якого входять процедури видачі Європейського судового наказу та вирішення дрібних спорів, видачі Європейського виконавчого листа, отримання доказів, вручення судових та позасудових документів, арешту грошових коштів на банківських рахунках, альтернативного вирішення споживчих спорів, надання правової допомоги та ін.;

5) проведено розмежування понять цивільного процесу ЄС та європейського цивільного процесу, відповідно до якого під європейським цивільним процесом необхідно розуміти систему стандартів, запроваджену на рівні Ради Європи як об'єднання, що сповідує спільні європейські цивілізаційні цінності, виходячи з впливу Європейської, Брюссельської та інших конвенцій, судової практики ЄСПЛ, а також відсутності загальнообов'язкового законодавства, що регулює цивільні процесуальні відносини; під цивільним процесом ЄС слід розуміти альтернативний порядок вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру компетентними судами або уповноваженими органами держав-членів ЄС, урегульований положеннями наднаціонального законодавства ЄС;

6) узагальнено визначальні ознаки цивільного процесу ЄС, до яких належать спрощений і комплексний характер процедур розгляду і вирішення справ, що забезпечує своєчасність захисту прав та помірні судові витрати сторін, а також обмежена сфера застосування – тільки в цивільних і комерційних справах транскордонного характеру, тобто учасниками цивільного процесу ЄС можуть бути не тільки громадяни держав-членів ЄС, але і громадяни інших держав, зокрема України;

7) сформульовано поняття транскордонного елемента в цивільному процесі ЄС як характеризуючої ознаки, що відображає наявність у справі суб'єктів спірних матеріально-правових відносин, які є жителями іншої держави-члена, ніж та, в якій знаходиться суд, що розглядає справу, та (або) тих, що є жителями іншої держави – не члена ЄС;

8) аргументовано, що в основі цивільного процесу ЄС лежать дві загальноєвропейські процедури з вирішення дрібних спорів та видачі Європейського судового наказу, які є автономними комплексними провадженнями, що повністю охоплюють дії суду та учасників справи та не вимагають застосування норм національного процесуального законодавства держав-членів під час розгляду справи;

9) доводиться, що принцип пріоритетності є одним з визначальних принципів цивільного процесу ЄС, що закріплює імперативність норм загальноєвропейського законодавства й зобов'язує суд та учасників загальноєвропейських процедур дотримуватися їх положень, і тільки у разі

відсутності прямих вказівок – застосовувати положення національного законодавства, виходячи з позицій їх спрощеності та доступності;

10) аргументовано, що в цивільному процесі ЄС визначальними і правоутворюючими принципами є також принципи автономності, що визначає порядок застосування наднаціонального цивільного процесуального законодавства під час розгляду справ, що мають транскордонний характер, та альтернативності, що означає можливість застосування загальноєвропейських процедур тільки за згодою заявника, якому належить право вибору між ними й порядком, установленим національним законодавством;

11) запропоновано поетапну гармонізацію цивільного процесуального законодавства України в сучасний період інтеграції України до ЄС: на першому етапі доцільно забезпечити режим вільного обігу судових рішень та єдині правила юрисдикції, а на другому – запровадити загальноєвропейські процедури вирішення дрібних спорів та видачі Європейського судового наказу;

12) обґрунтовано, що положення національного цивільного процесуального законодавства потребують узгодження з положеннями цивільного процесу ЄС, яке має передбачати ухвалення закону про медіацію і законодавче регулювання відповідних відносин; доповнення інституту забезпечення позовних вимог у цивільному процесі положеннями про судові заборони; забезпечення сторін в справах з іноземним елементом правом обирати суд, компетентний розглядати спори, що виникають між ними;

13) запропоновано висновок про те, що під час реформування національного цивільного судочинства України слід врахувати загальноєвропейські стандарти цивільного судочинства, для чого необхідно, зокрема: а) закріпити в ЦПК України перелік тих підстав, за якими не може бути видано судовий наказ; б) визначити порядок розгляд заяви про заперечення проти виданого судового наказу в межах загального позовного провадження; в) запровадити спрощене позовне провадження цивільного судочинства за прикладом Європейської процедури вирішення дрібних спорів; г) передбачити електронний засіб зв'язку та стандартизовані форми комунікації між судом та учасниками наказного провадження та спрощеного позовного провадження;

14) обґрунтовано доцільність розробки та прийняття Програми гармонізації цивільного процесу України з відповідними європейськими стандартами (далі – Програма), в якій, зокрема, необхідно передбачити заходи щодо усунення розбіжностей між визначальними положеннями законодавства України та ЄС у сфері цивільного судочинства; перелік питань, з яких були прийняті Регламенти Ради ЄС, у тому числі щодо юрисдикції, визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах, вручення судових та позасудових документів, отримання доказів; заходи щодо прискорення укладення двосторонніх договорів про правову допомогу в цивільних та комерційних справах з тими державами-членами ЄС, з якими такі договори ще не були укладені після проголошення Україною незалежності; перелік законодавчих актів, які потребують змін у світлі інтеграції, обумовлених

підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС; заходи щодо активізації та розширення наукового співробітництва між вченими України та ЄС у галузі цивільного процесуального права та поглибленої підготовки суддів до майбутнього запровадження європейського законодавства;

удосконалено:

15) підходи до визначення сучасного етапу розвитку цивільного процесу, що триває з кінця ХХ ст. і дотепер та характеризується зближенням положень цивільного судочинства країн ЄС, що відбувається в уніфікаційному та гармонізаційному напрямках, останній з яких став ефективним шляхом забезпечення захисту прав учасників транскордонних відносин;

16) підходи до визначення вітчизняної моделі цивільного судочинства, яка сформувалася під значним впливом європейських джерел права, завдяки чому вона набула ознак змагальності і може бути віднесена до загальноєвропейської системи цивільного судочинства, перспективи гармонізації якої зумовлені спільними традиціями та усталеними поглядами на здійснення правосуддя в цивільних справах, що мають бути підпорядковані світовим вимогам до захисту прав громадян та юридичних осіб;

17) положення про періодизацію розвитку цивільного процесу в європейських країнах, зокрема, про його поетапну дивергенцію від єдиного *ius commune* IX–XVII ст. до масштабних кодифікацій XIX–XX ст., що стало необхідною передумовою для гармонізації цивільного процесу і запровадження спільного правового простору правосуддя в ЄС;

18) розуміння особливого розвитку національного цивільного процесу в умовах трансформації парадигми розвитку сучасного світу і піднесення ролі регіональних об'єднань, що привело до підготовки принципів транскордонного цивільного процесу ALI–UNIDROIT, а також підготовки єдиних європейських правил цивільного судочинства ELI–UNIDROIT;

набули подальшого розвитку:

19) позиція про подальший напрям розвитку цивільного процесу, який в умовах прагнення країн до участі в сталих економічних об'єднаннях, забезпечення доступного правосуддя й активізації судового співробітництва зумовлює необхідність запровадження регіональних транскордонних правил цивільного судочинства, що забезпечують єдині вимоги до розгляду та вирішення цивільних і комерційних справ за участі жителів різних держав-членів такого об'єднання;

20) розуміння перспектив зміни основних традиційних підходів до формування нової сучасної концепції цивільного процесу, що може відбуватися в загальносвітовому масштабі (на прикладі Принципів ALI–UNIDROIT), незважаючи на істотні відмінності цивільних процесуальних моделей різних правових систем.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, пропозиції, рекомендації та висновки були використані:

– у практичній діяльності під час проведення узагальнення практики розгляду судами справ про визнання та виконання рішень міжнародних та іноземних арбітражів, при підготовці постанов пленумів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, під час підготовки матеріалів та участі в семінарах і конференціях, що проводяться з метою ознайомлення з європейськими стандартами правосуддя (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28.03.2016 р.);

– у законотворчій діяльності під час підготовки проекту змін до вітчизняного цивільного процесуального законодавства (довідка № 16/5-8 від 18.03.2016 р. Головного науково-експертного управління Апарату ВР України про впровадження результатів дисертаційного дослідження);

– під час підготовки наукової (монографій) та навчальної (підручників, навчальних посібників) літератури, а також під час підготовки та викладання курсу «Цивільний процес України» (акт впровадження у навчальний процес результатів дисертаційного дослідження ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» від 21.03.2016 р.).

Апробація результатів дисертації здійснювалась на наукових конференціях, де було оприлюднено результати досліджень, викладені у дисертації, зокрема, на міжнародних науково-практичних конференціях «Актуальні питання державотворення» (Київ, 20 травня 2016 р.), «SCIENCIA VINCEMUS! Наукою переможемо» (Київ, 25–26 березня 2016 р.), «Національні та міжнародні стандарти професії нотаріуса : тенденції та перспективи розвитку» (Київ, 7 квітня 2016 р.), «Юридичні факти в системі правового регулювання» (Київ, 26 листопада 2015 р.), «Актуальні питання державотворення» (Київ, 22 травня 2015 р.); 6-th International Scientific Conference on Private and Public Law (Відень, 2015); «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (Ужгород, 24–25 квітня 2015 р.); «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення» (Дніпропетровськ, 3–4 квітня 2015 р.); «Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза» (Кишинев, Республіка Молдова, 27–28 березня 2015 р.); «Європейські стандарти захисту прав у цивільному судочинстві: випробування часом» (Київ, 26 вересня 2014 р.), «Поняття та категорії юридичної науки» (Київ, 18 листопада 2014 р.); Міжнародному цивілістичному форумі «Цивільне законодавство: система, міжгалузеві зв'язки, шляхи вдосконалення» (Київ, 25–26 квітня 2013 р.); Малиновські читання (Острог, 14–15 листопада 2014 р.); а також на Першій міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми теорії і практики нотаріального, цивільного, виконавчого процесів: їх співвідношення та взаємодія» (Київ, 21–22 лютого 2013 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковані у 47 наукових працях: одноосібній монографії, 29 наукових статтях, з яких 23 вийшли друком

у вітчизняних фахових юридичних виданнях, 6 – у наукових виданнях інших держав, а також 14 тезах доповідей на конференціях та 4 працях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура дисертації обумовлена метою та задачами дослідження і складається з переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, 20 підрозділів, висновків та списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг рукопису становить 439 сторінок, у тому числі 370 сторінок – основний текст і 65 сторінок – список використаних джерел, який містить 515 найменувань, а також додатки на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету і задачі дослідження, його об'єкт і предмет, методологічну та теоретичну основи, розкрито теоретичну та практичну цінність результатів і їхню наукову новизну, наведено дані про їх апробацію та публікації у фахових виданнях.

Розділ 1 «Загальноєвропейська традиція і перспективи гармонізації цивільного процесу України та Європейського Союзу» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 1.1 *«Еволюція наукової думки про гармонізацію цивільного процесу та вибір напрямку дослідження»* йдеться про розвиток наукових досліджень, присвячених питанням цивільного процесу ЄС.

Аналізуються основні роботи науковців, в яких досліджувався European Civil Procedure, зокрема, М. Фреденталь (M. Freudental), К Ван Рее (C. H. Van Rhee), Р. Штернера (R. Stürner) П. Готтвальда (P. Gottwald), А. Стадлер (A. Stadler), К. Крамер (X. Kramer), Є. Сторскрабб (E. Storskrubb) та ін., виділяються невирішені проблеми, яким і присвячено роботу.

Зокрема, визначено, що, попри зростання уваги до гармонізації цивільного процесу, в українській правовій науці питання цивільного процесу ЄС, а також гармонізації цивільного процесу ЄС та України не дістали комплексного висвітлення. Але, виходячи з активізації євроінтеграційних прагнень України та необхідності виконання визначених в Угоді про Асоціацію 2014 р. зобов'язань, важливість та актуальність дослідження загальних засад формування правової системи ЄС істотно зростає. Зокрема, йдеться про основні положення цивільного процесу ЄС, або транскордонного цивільного процесу, який утворився як єдиний альтернативний порядок вирішення транскордонних спорів саме завдяки необхідності забезпечення функціонування спільного ринку ЄС.

У підрозділі 1.2 *«Основні етапи формування цивільних процесуальних моделей сучасних європейських держав»* здійснено узагальнення основних етапів розвитку цивільного процесу, унаслідок яких сформувалися відмінності сучасних процесуальних моделей, які діють в європейських державах. На першому етапі розвитку цивільного процесу в європейських країнах переважали єдині засади здійснення судочинства в цивільних справах, що стали результатом впливу рецепції римського права, а також запозичення положень

канонічного права, за допомогою якого було врегульовано діяльність церковних судів.

Упродовж кодифікаційного періоду розвитку цивільного процесу в межах сучасних національних держав, що утворилися на території Європи, було ухвалено кодифікаційні акти, які опосередкували дві основні антагоністичні моделі цивільного процесу – з активною роллю судді в процесі, а також із доволі пасивним суддею-арбітром. Під час подальших кодифікацій цивільного процесуального законодавства в межах новоутворених національних держав сформувалися істотні відмінності та особливості здійснення судочинства. В умовах зміни суспільної парадигми післявоєнного світу така дивергенція цивільного процесу в європейських країнах стала істотною перешкодою розвитку економічних відносин, а також регіональних об'єднань.

У роботі запропоновано визначити два основні етапи розвитку цивільного процесу: перший етап, на якому було закладено єдині засади здійснення правосуддя в європейських країнах під впливом римського і канонічного права, а також другий етап, на якому відбулася дивергенція цивільного процесу в європейських країнах.

Підрозділ 1.3 *«Зближення і гармонізація цивільного процесу в умовах регіональної європейської інтеграції»* присвячено дослідженню процесу реалізації закріплених в установчих договорах ЄС положень про узгодження правил цивільного судочинства в різних державах-членах, зокрема основної науково обґрунтованої теорії, завдяки якій було підтверджено ймовірність, напрями та способи гармонізації цивільного процесу. Такою теорією стала сукупність ідей про єдність цивільного процесу М. Сторма, які знайшли свій розвиток у проекті з апроксимації цивільного процесу в ЄС. На основі Фінального звіту до цього проекту й було розроблено основні законодавчі ініціативи ЄС і запроваджено загальноєвропейські процедури, що стали основою цивільного процесу ЄС.

Проведено також дослідження передумов формування ідеї єдності цивільного процесу в ЄС, зокрема з'ясовано роль Європейської та Брюссельської конвенцій, а також ЄСПЛ та його рішень у формуванні ідей узгодження правил цивільного судочинства в країнах, що поділяють загальноєвропейські цінності. Це засвідчує, що зазначені ідеї у своїй сукупності стали підставою для гармонізації цивільного процесу в ЄС. Визначено, що відповідні передумови гармонізації цивільного процесу наявні і у нас, з огляду на те, що Україна є членом РЄ, ратифікувала Європейську конвенцію та визнає рішення ЄСПЛ.

З'ясовано сферу та межі застосування регіональних Європейських правил цивільного судочинства, визначено можливість та перспективи участі України в проекті за умов підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, положеннями якої визначено розвиток співробітництва з метою зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування незалежності та неупередженості й боротьби з корупцією.

У підрозділі 1.4 «*Становлення вітчизняної моделі цивільного процесу та перспективи його розвитку в умовах євроінтеграції*» узагальнено основні етапи розвитку вітчизняного цивільного процесу, які сприяли формуванню традиційних поглядів на здійснення правосуддя в цивільних справах. Дослідження еволюції формування вітчизняного цивільного процесуального законодавства засвідчило наявність спільних загальноєвропейських засад здійснення правосуддя. Застосування європейських джерел права вказує на те, що вітчизняна модель цивільного процесу тяжіє до загальноєвропейської системи, аналіз основних рис дозволяє віднести її до своєрідного підвиду романо-канонічної процесуальної моделі.

Перебування в системі загальноєвропейської традиції цивільного процесу зумовлює можливість і необхідність розвитку та запровадження в цивільному процесі України європейських стандартів цивільного судочинства. Саме ці спільні цінності та засади здійснення правосуддя сформуvalи традиційне уявлення про цивільне судочинство в умовах змагального процесу незалежним і неупередженим суддею і стануть запорукою ефективної розбудови справжнього європейського простору правосуддя.

Розділ 2 «Загальні засади гармонізації цивільного процесу в Європейському Союзі» об'єднує чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 «*Передумови та законодавчі засади гармонізації цивільного процесу в ЄС*» проаналізовано положення установчих договорів, якими закріплено необхідність гармонізації законодавства держав-членів.

Створення спільного ринку, в якому відбувається вільний рух капіталу, товарів, послуг та робочої сили, як особливого виміру економічних відносин зумовило необхідність розбудови спільного правового простору держав-членів. Європейський Союз було створено як об'єднання держав із різними процесуальними системами, відмінності яких могли стати на заваді розвитку внутрішнього ринку й забезпеченню ефективного захисту жителів ЄС. Це стало основною передумовою гармонізації законодавства його держав-членів та розбудови цивільного процесу ЄС як альтернативного порядку вирішення транскордонних спорів.

У зв'язку із цим, установчими договорами ЄС було визначено за мету активізувати судове співробітництво, зокрема щодо вручення судових та позасудових документів, отримання доказів, визнання й виконання судових рішень, а також узгодження правил юрисдикції та, у разі необхідності, застосування спільних правил процесу. Ці положення обумовили необхідність гармонізації цивільного процесу як важливого і невід'ємного складника європейської правової інтеграції та стали підґрунтям для розбудови цивільного процесу ЄС. Важливість та актуальність цього явища для України зумовлена її євроінтеграційними прагненнями, оскільки гармонізація цивільного процесу України та ЄС стане запорукою її ефективного інтегрування до спільного правового простору ЄС.

У підрозділі 2.2 «*Поняття та загальна характеристика гармонізації цивільного процесу*» здійснюється дослідження сутності та особливостей

гармонізації цивільного процесу як явища правової дійсності, розмежування його з близькими до нього явищами зближення та уніфікації. Було з'ясовано, що при визначенні гармонізації цивільного процесу потрібно виходити з того, що вона є невід'ємним складником європейської правової інтеграції. Об'єднання європейських держав було зумовлено ідеєю створення внутрішнього ринку, на забезпечення захисту прав учасників якого було спрямовано гармонізацію. Узгодження національного процесуального законодавства держав-членів має здійснюватися з метою забезпечення реалізації положень установчих договорів і запровадження спільного правового простору ЄС, що здійснюється за допомогою розробки єдиного європейського законодавства. Воно і стало основою спільної європейської системи зі здійснення правосуддя в цивільних і комерційних справах транскордонного характеру. У широкому розумінні гармонізація цивільного процесу забезпечила шлях узгодження національного цивільного процесу та наднаціонального законодавства ЄС задля забезпечення ефективного порядку захисту прав у межах Європейського Співтовариства, яке поділяє єдині демократичні правові засади.

У підрозділі 2.3 «*Шляхи гармонізації цивільного процесу*» об'єднано два пункти, в яких досліджується два основні об'єктивні виміри гармонізації, що здійснюється в ЄС.

У пункті 2.3.1 «*Запровадження єдиних правил цивільного судочинства та їхнє значення*» проведено дослідження природи та сутності цивільного процесу ЄС як результату гармонізації цивільного процесу в ЄС. З'ясовано природу і значення перших загальноєвропейських процедур з вирішення дрібних спорів та видачі Європейського судового наказу та інших положень, що належать до цивільного процесу ЄС.

Утворення ЄС та подальша розбудова внутрішнього ринку зумовили необхідність формування спільного правового простору, передусім за допомогою визначення єдиних правил юрисдикції, визнання та виконання судових рішень, а також вручення судових і позасудових документів, отримання доказів. Ухвалення перших єдиних загальноєвропейських процедур, які врегулювали порядок розгляду та вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру від відкриття провадження і до ухвалення рішення, яке не вимагало визнання на території інших держав-членів, привело до остаточного формування єдиного порядку здійснення правосуддя в транскордонних справах у межах ЄС.

Положення інших регламентів ЄС, за допомогою яких урегульовуються питання вручення судових та позасудових документів, отримання доказів, забезпечення позовних вимог, надання правової допомоги тощо сприяють комплексності цивільного процесу ЄС та ефективності цього порядку. Проведений аналіз дозволив сформулювати поняття цивільного процесу ЄС у вузькому та широкому розумінні, а також його визначальні ознаки.

У пункті 2.3.2 «*Узгодження правил цивільного процесу держав-членів ЄС*» досліджено напрями цього шляху гармонізації цивільного процесу в різних сферах регулювання цивільних процесуальних відносин. Оскільки цивільний

процес ЄС є альтернативним порядком захисту прав учасників транскордонних відносин, що сформувався в умовах принципів пропорційності та субсидіарності, за його допомогою врегульовано тільки ті відносини, які не можна ефективно врегулювати на національному рівні, зокрема альтернативні способи вирішення спорів, захист прав споживачів, розгляд колективних позовів в ЄС, надання правової допомоги під час розгляду транскордонних спорів. Визначено основні напрями перспективного реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства в умовах активізації судового співробітництва та долучення до єдиного простору європейського правосуддя.

У підрозділі 2.4 *«Поняття транскордонного елементу та транскордонного цивільного процесу»* проаналізовано природу та сутність «транскордонного елементу», проведено порівняння з близьким до нього поняттям «іноземний елемент». Досліджено положення європейського законодавства, які врегульовують відносини, ускладнені транскордонним елементом, визначено поняття релевантного моменту, а також з'ясовано, які саме елементи (суб'єкти та юридичні факти) зумовлюють виникнення транскордонних відносин.

Визначено поняття «транскордонні провадження» та з'ясовано їхні ознаки, що дозволило визначити їх місце в системі національного процесуального законодавства держав-членів, зробити пропозиції щодо їх запровадження в цивільному процесі України.

Розділ 3 «Єдиний порядок вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру як результат гармонізації цивільного процесу в ЄС» містить п'ять підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Внутрішня структура цивільного процесу ЄС»* досліджено ті інститути та норми, з яких складається цілісний комплексний порядок розгляду і вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру в ЄС. Встановлено, що визначальною об'єднуючою ознакою є наявність у цивільних і комерційних справах транскордонного елементу. Відповідно основними комплексними провадженнями цивільного процесу ЄС визначено процедури видачі Європейського судового наказу та вирішення дрібних спорів, за допомогою яких справа може бути розглянута судом держави-члена.

До допоміжних інститутів цивільного процесу ЄС віднесено ті, які врегульовують відносини з отримання доказів, вручення судових та позасудових документів, а також забезпечення позовних вимог шляхом арешту коштів на банківському рахунку, які можуть застосовуватися і під час розгляду справ у порядку національного цивільного процесу держав-членів.

У підрозділі 3.2 *«Альтернативність та автономність загальноєвропейських процедур»* на підставі аналізу європейського законодавства та судової практики держав-членів досліджено питання про сферу застосування цивільного процесу ЄС.

Проаналізовано дискусію щодо поширення сфери його дії на не тільки на транскордонні справи, але й на внутрішні справи держав-членів ЄС та

аргументовано позицію про необхідність його застосування як альтернативного порядку вирішення справ. Визначено, що, оскільки цивільний процес ЄС утворювався як альтернативний порядок наднаціонального рівня, який спрямований, передусім, на нівелювання відмінностей національних процесуальних систем задля досягнення ефективного захисту жителів ЄС, застосування його положень до внутрішніх спорів не буде настільки ефективним, як положень національного цивільного процесу. Найбільш доцільним є забезпечення комплексного захисту учасників транскордонних відносин за допомогою національного і транскордонного цивільного процесу.

У підрозділі 3.3 *«Принцип пріоритетності цивільного процесу ЄС та особливості застосування положень національного законодавства під час розгляду справ в порядку загальноєвропейських процедур»* на основі досліджень теоретичних положень та судової практики держав-членів з'ясовано основну ідею цивільного процесу ЄС, яка визначає його взаємодію з національним процесуальним законодавством держав-членів.

Згідно з положеннями європейського законодавства, до всіх процесуальних питань, які спеціально не врегульовані регламентами, мають застосовуватися положення національного законодавства, якими під час розгляду справи суд повинен керуватися з урахуванням певних вимог. Пріоритет регулювання відносин під час розгляду справ транскордонного характеру належить положенням загальноєвропейського законодавства, а національне законодавство тієї держави, де знаходиться суд, що розглядає справу, повинно застосовуватися тільки в тих випадках, якщо це не ускладнює розгляду справи і не призводить до збільшення судових витрат.

Підрозділ 3.4 *«Забезпечення прав відповідача на організацію свого захисту»* присвячено дослідженню положень європейського законодавства та судової практики держав-членів про гарантії захисту відповідача в загальноєвропейських провадженнях, зокрема про підстави та умови його повідомлення про відкриття провадження у справі та її результати.

Визначено, що належне повідомлення відповідача та інших учасників процесу про справу, що розглядається, забезпечується за допомогою судових викликів та повідомлень і, відповідно до загальних засад цивільного процесу ЄС, повинно мати на меті повідомлення відповідача про розпочатий процес для організації останнім свого захисту. Це дало підстави для висновків про необхідність запровадження принципу забезпечення права відповідача на організацію свого захисту та відповідних пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного процесуального законодавства і приведення його у відповідність до європейських стандартів.

У підрозділі 3.5 *«Оскарження судових рішень, ухвалених в порядку загальноєвропейських процедур»* досліджено підстави та особливості оскарження судових рішень, які було ухвалено в цивільних і комерційних справах транскордонного характеру.

Оскільки порядок оскарження судових рішень не було гармонізовано, в загальноєвропейському законодавстві визначено конкретні підстави, за

наявності яких особа може звернутися до суду із заявою про перегляд судового рішення, ухваленого в результаті розгляду справи в порядку загальноєвропейських процедур.

Визначено, що оскарження судових рішень, що стали результатом судового розгляду справ транскордонного характеру в порядку загальноєвропейських процедур, має відбуватися в порядку, передбаченому національним цивільним процесуальним законодавством держави-члена, де знаходиться суд, що розглядає справу, з урахуванням підстав та обмежень, визначених у європейському законодавстві.

Розділ 4 «Основні етапи та напрями гармонізації цивільного процесу ЄС та України» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 4.1 *«Основні етапи гармонізації цивільного процесу ЄС та України»* було проаналізовано природу Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, яка зумовлює виникнення відповідних взаємних зобов'язань, належне виконання яких може сприяти вступу України до ЄС. Визначено, що вкрай необхідним є комплексне реформування вітчизняного законодавства з метою дотримання стандартів ЄС, зокрема, вирішального значення набуває гармонізація цивільного процесу як універсальної форми судового захисту цивільних прав.

До етапів гармонізації цивільного процесу ЄС та України, що перебуває на стадії ухвалення Угоди про Асоціацію і створення зони вільної торгівлі, віднесено такі. На першому етапі в умовах підготовки й розбудови поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі, що забезпечить поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС, доцільно забезпечити режим вільного обігу судових рішень, узгодження положень про юрисдикцію та правил недопущення паралельного розгляду цивільних і комерційних справ транскордонного характеру в ЄС та Україні, а також ефективне судове співробітництво між судами ЄС та України при розгляді цивільних і комерційних справ транскордонного характеру тощо.

Створення необхідного підґрунтя для вирішення транскордонних спорів дасть можливість запровадити єдиний порядок вирішення цивільних і комерційних спорів транскордонного характеру в ЄС та Україні з метою забезпечення захисту прав учасників економічних відносин запровадженої Угодою зони вільної торгівлі. Наступні етапи гармонізації цивільного процесу будуть пов'язані з набуттям Україною членства в ЄС і необхідністю подальшого узгодження наднаціонального законодавства ЄС та законодавства України, участі України в розробці спільних правил цивільного судочинства.

У підрозділі 4.2 *«Режим вільного обігу судових рішень»* досліджено основні етапи становлення режиму вільного обігу судових рішень в ЄС, що ознаменувалися переходом від особливого порядку визнання судових рішень іноземних держав до майже повного їх скасування, що зумовлено необхідністю спрощення та забезпечення доступності правосуддя в умовах внутрішнього ринку ЄС.

Проаналізовано положення регламентів ЄС, присвячених регулюванню питань, пов'язаних з визнанням та виконанням судових рішень держав-членів, а також охарактеризовано їхнє значення, зокрема в умовах реформування інституту визнання та виконання судових рішень держав-членів.

Визначено режим вільного обігу судових рішень іноземних держав, який відображає рівень довіри до судової влади іншої держави та є передумовою для запровадження спільних транскордонних проваджень з розгляду справ.

У підрозділі 4.3 *«Юрисдикція та недопущення паралельного розгляду цивільних і комерційних справ транскордонного характеру»* на основі аналізу європейського законодавства та судової практики визначено основні етапи становлення системи правил юрисдикції в ЄС, а також з'ясовано правила застосування положень про юрисдикцію до відносин за участі громадян України.

Визначено підстави та умови недопущення паралельного розгляду справ кількома судами різних держав, зокрема, положень закріпленого в законодавстві ЄС права суду продовжувати або зупинити провадження у разі розгляду справи судом іншої держави – не члена ЄС, виходячи із загальних засад здійснення правосуддя.

Висунуто пропозиції щодо узгодження положень про підсудність цивільних справ в ЄС та Україні шляхом надання права сторонам на вибір суду, компетентного розглядати справу в разі наявності іноземного елемента.

Підрозділ 4.4 *«Судове співробітництво між судами ЄС та України (вручення судових та позасудових документів, отримання доказів, забезпечення позовних вимог)»* присвячено дослідженню положень про порядок учинення окремих процесуальних дій – вручення судових та позасудових документів, отримання доказів, забезпечення позовних вимог шляхом арешту коштів, що знаходяться на банківському рахунку. Вони застосовуються як у процесі розгляду і вирішення справ у порядку загальноєвропейських процедур вирішення дрібних спорів і видачі Європейського судового наказу, так і під час розгляду справ відповідно до положень національного процесуального законодавства, у зв'язку із чим мають особливу природу.

Досліджено питання про особливості порядку вручення судових та позасудових документів за положеннями законодавства ЄС, проаналізовано порядок отримання доказів, положення якого застосовуються при розгляді цивільних і комерційних справ транскордонного характеру. Визначено особливості подальшого розвитку інституту доказування в транскордонних справах в ЄС.

Проаналізовано загальноєвропейський порядок забезпечення позовних вимог шляхом арешту грошових коштів на банківських рахунках, що застосовується в транскордонних спорах, а також визначено подальші перспективи розвитку інституту забезпечення в цивільному процесі.

Розділ 5 «Розвиток цивільного процесу в умовах глобалізації та зближення правових систем світу» містить три підрозділи.

У підрозділі 5.1 *«Вплив поліцивілізаційної парадигми сучасного світу на розвиток цивільного процесу»* на основі аналізу теорії про поліцивілізаційну побудову сучасного світу досліджується питання про наступний етап розвитку цивільного процесу, в умовах підвищення ролі регіональних економічних союзів, міжнародних інституцій та організацій, поряд зі зменшення ролі національних держав. Визначено перспективи подальшого розвитку цивільного процесу у взаємодії національних процесуальних систем та наднаціональних, що формуються на основі економічних регіональних союзів, за допомогою яких будуть запроваджуватися загальні засади здійснення правосуддя.

У підрозділі 5.2 *«Загальносвітові тенденції зближення цивільних процесуальних систем світу»* досліджено процеси реформування цивільного процесуального законодавства в США, країнах Латинської Америки, що привели до зближення цивільного процесу в державах різних правових систем. Проаналізовано проект з підготовки *«Принципів транскордонного цивільного процесу»* як одну з наймасштабніших спроб гармонізації цивільного процесу різних держав світу з метою забезпечення єдиних засад здійснення судочинства в цивільних і комерційних справах, з'ясовано його значення та вплив на подальший розвиток науки цивільного процесуального права.

Підрозділ 5.3 *«Запровадження і розвиток електронного правосуддя для забезпечення доступного та ефективного захисту прав в умовах глобалізації»* присвячено питанням взаємодії та впливу особливої форми судової діяльності – електронного правосуддя, на розвиток цивільного процесу.

Проаналізовано положення європейського законодавства про застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій під час розгляду і вирішення справ, зроблено пропозиції щодо застосування європейського досвіду під час реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано концепцію гармонізації цивільного процесу ЄС та України на підставі визначеної природи та сутності цивільного процесу ЄС, передумов його становлення та перспектив подальшого розвитку, а також аналізу сутності гармонізації цивільного процесу, що дозволило визначити основні ідеї та напрями гармонізації цивільного процесу України та ЄС, а також запропонувати шляхи вдосконалення вітчизняного цивільного процесуального законодавства.

1. Перспективи гармонізації цивільного процесу України та Європейського Союзу зумовлені особливостями вітчизняної моделі цивільного процесу, яка сформувалася під значним впливом європейських джерел права та може розглядатися в системі загальноєвропейської традиції цивільного процесу. Це означає, що в основі вітчизняного цивільного процесу лежать єдині для всіх європейських держав цінності, що свідчить про наявність необхідних передумов для приєднання України до справжнього європейського простору правосуддя у процесі подальшої інтеграції. Запровадження поглибленої та

всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС зумовлює необхідність активного долучення до цього простору – зокрема, шляхом гармонізації цивільного процесу ЄС та України, яка потребує прийняття спеціальної Програми дій.

2. Передумовами гармонізації цивільного процесу в Європейському Союзі стало утворення міждержавного об'єднання та запровадження спільного ринку, що зумовило необхідність забезпечити судове співробітництво на якісно новому рівні за допомогою обов'язкового наднаціонального законодавства ЄС. Укладення Угоди про Асоціацію та запровадження поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС є необхідним підґрунтям для гармонізації цивільного процесу ЄС та України з метою забезпечення ефективного захисту прав учасників транскордонних відносин. Відповідно в Програмі дій повинні бути передбачені ті законодавчі акти, які потребують змін.

3. Законодавчими засадами гармонізації цивільного процесу в ЄС стали установчі договори, на підставі положень яких було визначено конкретні заходи, серед яких можна виділити дві основні групи, спрямовані на запровадження наднаціонального законодавства ЄС, у результаті яких було ухвалено перші загальноєвропейські процедури з видачі Європейського судового наказу та вирішення дрібних спорів; а також на узгодження положень наднаціонального та національного законодавства держав-членів, зокрема, тих, що регулюють порядок вручення судових та позасудових документів, отримання доказів, забезпечення позову та ін., що необхідно для своєчасного вирішення справ транскордонного характеру.

4. Виходячи з передумов та законодавчих засад, гармонізацію цивільного процесу визначено в широкому та вузькому розумінні залежно від її спрямованості, що дозволило охарактеризувати її результати – створення спільного для всіх держав-членів порядку розгляду транскордонних спорів (цивільного процесу ЄС), та перспективи реформування національного процесуального законодавства у світлі узгодження із цивільним процесом ЄС.

5. Шляхами гармонізації цивільного процесу є:

1) розробка спільних правил цивільного судочинства, що застосовуються в усіх державах-членах (це загальноєвропейські процедури, які складають основу цивільного процесу ЄС, а також порядок вручення судових та позасудових документів, отримання доказів, забезпечення коштів на банківському рахунку тощо);

2) узгодження наднаціонального законодавства ЄС та національного законодавства держав-членів, що відбувається шляхом реформування останнього і внесення до нього необхідних змін.

6. Серед визначальних ознак цивільного процесу ЄС слід виділити такі, як спрощений характер комплексних процедур розгляду і вирішення справи, що забезпечує своєчасність захисту прав та помірні судові витрати сторін; обмежена сфера застосування – тільки у цивільних та комерційних справах транскордонного характеру. Виходячи з визначених ознак, цивільний процес ЄС слід визначити як альтернативний порядок вирішення цивільних і комерційних

справ транскордонного характеру компетентними судами або уповноваженими органами держав-членів ЄС, урегульований положеннями наднаціонального законодавства ЄС.

7. Цивільний процес ЄС є транскордонним за своєю природою, оскільки за його допомогою врегульовано діяльність з розгляду і вирішення справ, ускладнених транскордонним елементом, який характеризує наявність серед сторін процесу принаймні одного суб'єкта спірних матеріально-правових відносин, який є жителем іншої держави-члена, ніж та, в якій знаходиться суд, що розглядає справу, та (або) тих, що є жителями іншої держави – не члена ЄС.

8. Загальноєвропейські процедури з вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру – видачі Європейського судового наказу та вирішення дрібних спорів – є особливими провадженнями цивільного процесу ЄС, що застосовуються у разі наявності у справі транскордонного елементу, запровадження яких вимагає узгодження із законодавством держав-членів і закріплення таких положень:

- 1) права на звернення особи в порядку загальноєвропейських процедур;
- 2) права на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень, ухвалених у результаті розгляду справ у порядку загальноєвропейських процедур;
- 3) про перехід від загальноєвропейських процедур у встановлених випадках до розгляду справи до порядку, встановленого національним цивільним процесуальним законодавством;
- 4) про порядок повідомлення учасників процесу та вручення документів;
- 5) про способи оплати судових витрат, у тому числі судового збору;
- 6) про процедури розгляду заяви про відмову у визнанні судового рішення, ухваленого в порядку загальноєвропейських процедур.

9. У процесі розгляду та вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру застосовуються положення не тільки загальноєвропейського законодавства, але і процесуального законодавства держав-членів, що зумовлює необхідність виділення принципів цивільного процесу ЄС, до яких слід віднести такі:

- 1) альтернативність цивільного процесу ЄС, що означає можливість застосування загальноєвропейських процедур тільки за згодою заявника, якому належить право вибору між ними і порядком, установленим національним законодавством;
- 2) автономність, що визначає порядок застосування наднаціонального та національного цивільного процесуального законодавства під час розгляду справ, що мають транскордонний характер;
- 3) пріоритетність цивільного процесу ЄС, який закріплює імперативність норм загальноєвропейського законодавства і зобов'язує суд та учасників загальноєвропейських процедур дотримуватися їх положень, а у разі відсутності прямих вказівок – застосовувати положення національного законодавства, виходячи з позицій їх спрощеності та доступності.

10. Гармонізація цивільного процесу шляхом узгодження

наднаціонального законодавства ЄС та національного законодавства держав-членів відбувається відповідно до принципів субсидіарності та пропорційності в таких напрямках:

- 1) запровадження єдиних засад і порядку застосування альтернативних способів вирішення спорів;
- 2) захисту прав споживачів;
- 3) розгляду й вирішення колективних позовів;
- 4) надання правової допомоги під час розгляду транскордонних спорів.

11. Наявність передумов для гармонізації цивільного процесу ЄС та цивільного процесуального законодавства України та її основна мета свідчать про те, що на сучасному етапі розвитку відносин між Україною та ЄС гармонізація цивільного процесу має відбуватися шляхом поетапного узгодження правил цивільного процесу України та ЄС.

На першому етапі гармонізації цивільного процесу України та ЄС доцільно запровадити в правову систему України і внести відповідні зміни до законодавства, які мають відображати основні положення законодавства ЄС в сфері цивільного процесу, та забезпечують:

а) скасування додаткових процедур визнання рішень, ухвалених в державах-членах ЄС, та запровадження режиму вільного обігу судових рішень в Україні та ЄС;

б) узгодження положень про юрисдикцію та правила недопущення паралельного розгляду цивільних справ;

в) судове співробітництво під час розгляду цивільних справ (у сфері отримання доказів, вручення судових та позасудових документів, арешту грошових коштів на банківському рахунку тощо);

г) спрощену процедуру обміну судовими дорученнями щодо вчинення процесуальних дій;

д) альтернативне вирішення споживчих спорів, застосування судових заборон для припинення правопорушень, запровадження процедури розгляду групових позовів, узгодженої з вимогами ЄС, а також надання правової допомоги.

На другому етапі гармонізації цивільного процесу ЄС та України слід узгодити національне процесуальне законодавство з положеннями загальноєвропейських процедур з розгляду і вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру, забезпечуючи єдиний рівень доступності та ефективності захисту прав учасників зони вільної торгівлі та спільного ринку в Україні, як в усіх державах-членах ЄС;

12. Для реалізації ідеї гармонізацію цивільного процесу ЄС та України шляхом узгодження вітчизняного цивільного процесуального законодавства та законодавства ЄС необхідно здійснити такі заходи:

- 1) забезпечити законодавче регулювання відносин з медіації з урахуванням вимог ЄС, зокрема щодо положень про доступ до єдиного порталу позасудового врегулювання спорів за допомогою ADR за участі споживачів;

2) доповнити інститут забезпечення позовних вимог у цивільному процесі положеннями про судові заборони шляхом внесення змін до п. 2 ч. 1 ст. 152 ЦПК України про наділення суду повноваженням своєчасно накладати заборону вчиняти певні дії, зокрема з припинення будь-якого порушення прав;

3) ч. 1 ст. 127 ЦПК України доповнити положенням про те, що після відкриття провадження у справі суд невідкладно надсилає особам, які беруть участь у справі, копії ухвали про відкриття провадження у справі рекомендованим листом із повідомленням завчасно для організації захисту;

4) запропоновано доповнити розділ X ЦПК України статтею про те, що сторони вправі узгодити вибір суду, компетентного розглядати спір, що виник між ними, не порушуючи правил, передбачених ст. 113 та 114 ЦПК України, забезпечуючи право особи на судовий захист.

13. Для реалізації принципу взаємної довіри при здійсненні правосуддя необхідно скасувати процедури визнання рішень, які ухвалені в державах-членах, та запровадити режим вільного обігу судових рішень в Україні та ЄС.

14. Серед заходів гармонізації цивільного процесу України та ЄС виділено ті, що спрямовані на забезпечення ефективного судового співробітництва між судами ЄС та України та які є необхідним підґрунтям для запровадження загальноєвропейських процедур розгляду і вирішення справ транскордонного характеру. Для цього слід впровадити в правову систему України і внести відповідні зміни до законодавства, які мають відображати основні положення регламентів ЄС, а саме:

а) Регламенту (EU) № 1215/2012 про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах від 12 грудня 2012 р., що забезпечить відповідний рівень відносин і необхідне підґрунтя для подальшої гармонізації цивільного процесу;

б) Регламенту (EC) № 1393/2007 від 13 листопада 2007 р., яким було значно вдосконалено процедуру вручення в державах-членах судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах;

в) Регламенту (EC) № 1206/2001 від 28 травня 2001 р. про співробітництво між судами держав-членів у отриманні доказів у цивільних або комерційних справах;

г) Регламенту (EU) № 655/2014 від 15 травня 2014 р. про Європейський порядок арешту коштів, що перебувають на банківському рахунку.

15. Реформування національного цивільного судочинства України повинно відбуватися з урахуванням загальноєвропейських підходів до спрощених судових проваджень, зокрема необхідно:

а) закріпити в ЦПК України перелік тих підстав, за якими не може бути видано судовий наказ, забезпечуючи таким чином заявника правом на вибір найбільш ефективної та оперативної процедури захисту своїх прав;

б) забезпечити розгляд заяви про заперечення проти виданого судового

наказу в порядку загального позовного провадження, таким чином тягар початку змагального процесу покласти на одержувача наказу й імовірного порушника прав – боржника, а не на кредитора;

в) запровадити спрощене позовне провадження цивільного судочинства за прикладом Європейської процедури вирішення дрібних спорів, визначаючи межу розміру позовних вимог на рівні, пропорційному судовим витратам на розгляд справи в загальному позовному провадженні;

г) передбачити електронний засіб зв'язку та стандартизовані форми комунікації між судом та учасниками наказного провадження та спрощеного позовного провадження за прикладом загальноєвропейських процедур, ураховуючи їхню економічність, раціональність та оперативність.

16. Еволюцію основних процесуальних моделей європейських держав розглянуто поетапно. На першому етапі, який отримав назву романо-канонічного, упродовж IX–XVIII ст. було запроваджено єдині засади цивільного процесу як судової форми захисту прав. У результаті наступного кодифікаційного етапу XIX–XX ст. було досягнуто певної дивергенції цивільного процесу, що відбулася в результаті кодифікації цивільного процесуального законодавства в межах національних держав, запровадження особливих процедур визнання та виконання рішень судів іноземних держав і привела до формування суттєвих відмінностей національного порядку розгляду і вирішення цивільних справ судами.

Сучасний етап розвитку цивільного процесу, з кінця XX ст. проявляється в кількох таких напрямках – уніфікаційному та гармонізаційному, який у широкому розумінні має забезпечити ефективний судовий захист прав учасників відносин стійких регіональних об'єднань, як, наприклад, єдиний порядок захисту прав учасників транскордонних відносин в ЄС.

17. Подальший розвиток цивільного процесу в Європейському Союзі пов'язується з розбудовою автономного альтернативного комплексного порядку розгляду й вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру, – зокрема, у вигляді запровадження регіональних правил цивільного судочинства, за допомогою яких будуть забезпечені єдині вимоги до регулювання відносин з розгляду та вирішення таких справ з метою ефективного захисту прав учасників транскордонних відносин незалежно від місця їхнього громадянства, постійного місця проживання або перебування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Індивідуальна монографія:

1. Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу ЄС : монографія / І. О. Ізарова. – Київ : ВД Дакор, 2015. – 336 с.

Рецензії:

1. Шимон С. І. Рецензія / С. І. Шимон, І. С. Ярошенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». – 2015. –

- Вип. 35, ч. 1, т. 1. – С. 171–172. – Рец. на кн.: Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу ЄС : моногр. – Київ : ВД Дакор, 2015. – 336 с.
2. Труба В. І. Рецензія / В. І. Труба // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». – 2015. – № 16, т. 2. – С. 140. – Рец. на кн.: Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу ЄС : моногр. – Київ : ВД Дакор, 2015. – 336 с.
  3. Куйбіда Р. О. Науковий аналіз теоретичних засад цивільного процесу Європейського Союзу / Р. О. Куйбіда // Право України. – 2016. – № 3. – С. 284–285. – Рец. на кн.: Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу ЄС : моногр. – Київ : ВД Дакор, 2015. – 336 с.
  4. Луспенік Д. Д. Цивільний процес Європейського Союзу – новітній напрям наукового правознавства та практичної юриспруденції/ Д. Д. Луспенік, С. Є. Морозова // Часопис Вищого спеціалізованого суду із розгляду цивільних і кримінальних справ. – 2016. – № 2 (29). – С. 136–140. – Рец. на кн.: Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу ЄС : моногр. – Київ : ВД Дакор, 2015. – 336 с.

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Ізарова І. О. Розвиток електронного правосуддя в цивільних справах в європейських країнах / І. О. Ізарова // Юридичний вісник. – 2014. – № 6. – С. 222–233.
2. Ізарова І. О. Зближення та гармонізація як основні тенденції розвитку цивільного процесуального права / І. О. Ізарова // Часопис Київського університету права : український наук.-теорет. часопис. – 2014. – № 2. – С. 182–187.
3. Ізарова І. О. Правова природа гармонізації цивільного процесуального права / І. О. Ізарова // Право і суспільство. – 2014. – № 6-2. – С. 70–75.
4. Ізарова І. О. Перспективи запровадження електронного правосуддя в цивільному судочинстві в Україні / І. О. Ізарова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». – 2014. – Вип. 24, т. 2. – С. 44–47.
5. Ізарова І. О. Майбутнє цивільного процесуального законодавства в Європі: проект М. Сторма / І. О. Ізарова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». – 2014. – Вип. 29, т. 1. – С. 144–148.
6. Ізарова І. О. Принципи транскордонного цивільного процесу ALI-UNIDROIT і їх вплив на розвиток цивільного процесуального права / І. О. Ізарова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». – 2014. – № 10-1. – Т. 1. – С. 190–194.
7. Ізарова І. О. Гармонізація цивільного процесуального права в європейських країнах: напрями та основні здобутки / І. О. Ізарова // Держава і право. – 2014. – № 66. – С. 149–159.

8. Ізарова І. О. Європейські правила цивільного судочинства в світлі інтеграції України до ЄС [Електронний ресурс] / І. О. Ізарова // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 19. – С. 47–53. – Режим доступу : http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/09/izarova_19.pdf
9. Ізарова І. О. Правова допомога в транскордонному цивільному процесі в ЄС / І. О. Ізарова // Вісник Академії адвокатури України. – 2015. – № 1. – С. 53–60.
10. Ізарова І. О. Принцип обмеженого оскарження судових рішень, ухвалених у порядку загальноєвропейських процедур із розгляду цивільних і комерційних справ транскордонного характеру / І. О. Ізарова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». – 2015. – Вип. 35, ч. II. – Т. 1. – С. 156–160.
11. Ізарова І. О. Поняття «транскордонного елементу» в цивільному процесі ЄС та особливості його реалізації / І. О. Ізарова // Право і суспільство. – 2015. – № 6. – С. 90–96.
12. Ізарова І. О. Принципи цивільного процесу ЄС / І. О. Ізарова // Часопис Київського університету права : український наук.-теорет. часопис. – 2015. – № 2. – С. 160–164.
13. Ізарова І. О. Цивільний процес Європейського Союзу: проблеми визначення / І. О. Ізарова // Право і суспільство. – 2015. – № 5. – С. 74–79.
14. Ізарова І. О. Розвиток і значення Європейського цивільного процесу в умовах інтеграції України до ЄС / І. О. Ізарова // Альманах права. Ціннісно-правові засади сучасних інтеграційних процесів в Україні. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. – Вип. 6. – 608 с. – С. 434–438.
15. Ізарова І. О. Етапи та форми гармонізації цивільного процесу в світлі укладення Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС / І. О. Ізарова // Держава і право. – 2015. – № 68. – С. 205–219.
16. Ізарова І. О. Реформування інституту забезпечувальних заходів в цивільному процесі ЄС / І. О. Ізарова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». – 2015. – № 13. – Т. 2. – С. 8–12.
17. Ізарова І. О. Альтернативні та інтерактивні способи вирішення транскордонних спорів: досвід ЄС та перспективи України / І. О. Ізарова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». – 2015. – Вип. 32, т. 2. – С. 36–40.
18. Ізарова І. О. Європейський порядок розгляду дрібних спорів: досвід та перспективи / І. О. Ізарова // Держава і право. – 2015. – № 67. – С. 265–274.
19. Ізарова І. О. Європейська історична традиція цивільного процесу та перспективи його подальшого розвитку / І. О. Ізарова // Право і суспільство. – 2015. – № 4. – С. 67–72.
20. Ізарова І. О. Інституційна система European Civil Procedure / І. О. Ізарова // Актуальні проблеми теорії держави і права : зб. наук. праць. – Одеса : Юрид. л-ра, 2015. – Вип. 75. – 410 с. – С. 267–273.

21. Ізарова І. О. Реформа загальноєвропейських процедур та її значення для подальшого розвитку цивільного процесу Європейського Союзу / І. О. Ізарова // Університетські наукові записки. – 2016. – № 1 (57). – С. 80–89.

22. Ізарова І. О. Принцип пропорційності у цивільному процесі ЄС та перспективи його запровадження в цивільному процесі України / І. О. Ізарова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». – 2016. – Вип. 37. – Т. 1. – С. 127–130.

23. Ізарова І. О. Забезпечення права відповідача на організацію захисту: європейський досвід та українські перспективи / І. О. Ізарова // Право і суспільство. – 2016. – № 2. – С. 49–54.

Статті в наукових фахових виданнях інших країн:

1. Izarova Iryna. Judicial Reform of 1864 on the Territory of the Ukrainian Provinces of the Russian Empire and Its Importance for the Development of Civil Proceedings in Ukraine / Iryna Izarova // Russian Law Journal. – 2014. – Vol. II. – Issue 4. – P. 114–128.

2. Изарова И. А. Принцип приоритетности гражданского процесса ЕС и особенности его реализации / И. А. Изарова. // Вестник гражданского процесса. – 2015. – № 5. – С. 212–225.

3. Изарова И. А. Региональные правила гражданского процесса в условиях полицивилизационной парадигмы современного мира / И. А. Изарова // Закон и Жизнь. – 2015. – № 8/3 (284). – С. 22–25.

4. Izarova Iryna. New Concept of Civil Procedure in a Policivilization World / Iryna Izarova // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – 2015. – No. 5–6. – P. 197–200.

5. Izarova Iryna. The European Regional Rules of Civil Procedure and Deepening Economic Relations Between Ukraine and the European Union / Iryna Izarova // European Journal of Law and Political Sciences. – 2015. – No 2. – P. 13–16.

6. Izarova Iryna. Historical traditions of Ukrainian Civil Procedure / Iryna Izarova // Закон и Жизнь. – 2015. – № 5/3 (281). – С. 18–22.

Праці апробаційного характеру:

1. Ізарова І.О. Дотримання розумних строків розгляду цивільних справ / І. О. Ізарова // Актуальні проблеми теорії і практики нотаріального, цивільного, виконавчого процесів: їх співвідношення та взаємодія : зб. матеріалів Першої міжнародної наукової конференції, Київ, 21-22 лютого 2013 р. – Київ : ЦУЛ 2013. – С. 230–231.

2. Ізарова І. О. Шляхи гармонізації цивільного процесуального права в європейських країнах / І. О. Ізарова // Європейські стандарти захисту прав у цивільному судочинстві: випробування часом : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 26 вересня 2014 р. – Київ : ВД «Дакор», 2014. – С. 145–153.

3. Ізарова І. О. Проблеми визначення гармонізації цивільного процесуального права як правової категорії / І. О. Ізарова // Поняття та категорії юридичної науки : зб. наук. праць V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 18 листопада 2014 р. / за заг. ред. Н. М. Пархоменко, М. М. Шумила. – Київ : Ніка-Центр, 2014. – С. 243–248.

4. Ізарова І. О. Гармонізація як тенденція розвитку цивільного процесуального права / І. О. Ізарова // Цивільне законодавство: система, міжгалузеві зв'язки, шляхи вдосконалення : матеріали Міжнар. цивілістичного форуму, Київ, 25–26 квітня 2013 р. – Київ : ТОВ Білоцерківдрук, 2014. – С. 329–331.

5. Ізарова І. О. Актуальні питання розвитку електронної юстиції в ЄС / І. О. Ізарова // Малиновські читання : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Острог, 14–15 листопада 2014 р. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту Острозька академія, 2014. – С. 292–294.

6. Ізарова І. О. Транскордонний елемент як різновид юридичного факту в цивільному процесі ЄС / І. О. Ізарова // Юридичні факти в системі правового регулювання : зб. наук. праць VI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 26 листопада 2015 р. / за заг. ред. Н. М. Пархоменко, М. М. Шумила, І. О. Ізарової. – Київ : ВД «Дакор», 2015. – С. 236–243.

7. Ізарова І. О. Гармонізація цивільного процесу України та ЄС в умовах підписання Угоди про Асоціацію / І. О. Ізарова // Актуальні питання державотворення в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 22 травня 2015 р. – Київ : Прінт-Сервіс, 2015. – С. 457–459.

8. Izarova Iryna. Formation of European Civil Procedure: Experience of EU Member States / Iryna Izarova // The 6th International Scientific Conference on Private and Public Law. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. – Vienna, 2015. – P. 8–14.

9. Ізарова І. О. Реформування інституту забезпечення в цивільному процесі ЄС / І. О. Ізарова // Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Ужгород, 24–25 квітня 2015 р. – Ужгород : Ужгородський нац. ун-т. 2015. – С. 63–67.

10. Ізарова І. О. Європейський досвід вирішення дрібних спорів в цивільному судочинстві / І. О. Ізарова // Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 03–04 квітня 2015 р. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський гуманіт. ун-т, 2015. – С. 56–58.

11. Ізарова І. О. Особливості надання правової допомоги у цивільному процесі ЄС та України: перспективи гармонізації / І. О. Ізарова // Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза : материалы Междунар. наук.-практ. конф., Кишинев, Республика Молдова, 27–28 марта 2015 г. – Кишинев : Б. и., 2015. – Ч. 2. – С. 149–151.

12. Ізарова І. О. Основні тенденції реформування цивільного процесу Європейського Союзу / І. О. Ізарова // Актуальні питання державотворення в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : в 3 т., 20 травня 2016 р. / редкол.: І. С. Гриценко (голова), І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2016. – Т. 3. – С. 79–80.

13. Ізарова І. О. Реформа загальноєвропейських процедур та її значення для подальшого розвитку цивільного процесу Європейського Союзу / І. О. Ізарова // SCIENCIA VINCEMUS! Наукою переможемо : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25–26 березня 2016 р. / редкол.: С. Я. Фурса, О. О. Дерій, О. М. Нікітюк ; упоряд.: С. Я. Фурса, О. О. Дерій, О. М. Нікітюк, М. О. Рудковська. – Київ : ЦУЛ, 2016. – С. 279–281.

14. Ізарова І. О. Поняття і значення принципу пропорційності у цивільному процесі / І. О. Ізарова // Національна та міжнародні стандарти професії нотаріуса: тенденції та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 07 квітня 2016 р. / за заг. ред. Ю. Д. Притики, Н. В. Василюк. – Київ : ВД «Дакор», 2016. – С. 54–58.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Ізарова І. О. Науково-практичний коментар до цивільного процесуального законодавства Європейського Союзу: перші загальноєвропейські процедури розгляду і вирішення цивільних та комерційних справ транскордонного характеру – видачі Європейського судового наказу й вирішення дрібних спорів. Ч. 1 / І. О. Ізарова ; пер. з англ. І. О. Ізарової, А. В. Сизової. – Київ : ВД «Дакор», 2016. – 308 с.

2. Ізарова І. О. Альтернативність та автономність загальноєвропейських процедур як принципи цивільного процесу Європейського Союзу / І. О. Ізарова // Цивілістична процесуальна думка : Наук.-практ. журнал. – 2016. – № 2. – С. 33–36.

3. Ізарова І. О. Принципи ALI-UNIDROIT та їх значення для розвитку регіональних правил цивільного судочинства (на прикладі Європи) / І. О. Ізарова // Юридичний журнал : Правове видання. – 2016. – № 7–8 (145–146). – С. 62–67.

4. Ізарова І. А. Место гражданского процесса ЕС в правовой системе Европейского Союза и его соотношение с национальным процессуальным законодательством государств-членов / И. А. Изарова // Цивилистическая процессуальная мысль : междунар. сб. науч. статей / под ред. С. Я. Фурсы. – Киев : Алерта, 2016. – Вып. 5 (2): Гражданский, хозяйственный (арбитражный) процесс. – 576 с. – С. 91–100.

АНОТАЦІЯ

Ізарова І. О. Цивільний процес ЄС та України: теоретичні та практичні проблеми гармонізації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;

міжнародне приватне право. – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київ, 2016.

Дисертація містить комплексний аналіз теоретичних та практичних проблем гармонізації цивільного процесу ЄС та України. Доведено, що основним результатом гармонізації цивільного процесу у вигляді розробки спільного наднаціонального законодавства стало утворення єдиного комплексного автономного порядку вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру – цивільного процесу ЄС, сформульовано його поняття.

Зроблено пропозиції для поетапної та послідовної гармонізації цивільного процесу ЄС та України. Зокрема, на першому етапі гармонізації цивільного процесу України та ЄС доцільно внести відповідні зміни до законодавства, що мають відображати основні положення законодавства ЄС у сфері цивільного процесу та забезпечують режиму вільного обігу судових рішень в Україні та ЄС, судове співробітництво під час розгляду цивільних справ тощо; а на другому етапі узгодити положення національного процесуального законодавства з тими, що врегульовують загальноєвропейські процедури, а також забезпечити право на звернення особи в порядку цих процедур.

Ключові слова: європейський цивільний процес, цивільний процес ЄС, гармонізація цивільного процесу, транскордонний цивільний процес, Європейський порядок вирішення дрібних спорів, Європейський порядок видачі судового наказу, судове співробітництво в цивільних справах, електронне правосуддя.

АННОТАЦІЯ

Изарова И. А. Теоретические и практические основы гармонизации гражданского процесса Европейского Союза и Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Институт государства и права имени В. М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2016.

Диссертация содержит комплексный анализ теоретических и практических проблем гармонизации гражданского процесса ЕС и Украины. Доказано, что основным результатом гармонизации гражданского процесса в виде разработки общего наднационального законодательства стало создание единого комплексного автономного механизма разрешения гражданских и коммерческих дел трансграничного характера – гражданского процесса ЕС, сформулировано его понятие.

Разработаны предложения по поэтапной последовательной гармонизации гражданского процесса ЕС и Украины. В частности, на первом этапе гармонизации гражданского процесса Украины и ЕС внесения соответствующих изменений в законодательство Украины, которые должны отражать основные положения законодательства ЕС в сфере гражданского

процесса и обеспечивают режима свободного обращения судебных решений в Украине и ЕС, судебное сотрудничество при рассмотрении гражданских дел и тому подобное; а на втором этапе согласование национального процессуального законодательства с положениями, которые регулируют общеевропейские процедуры, и обеспечение права на обращение лица в порядке этих процедур.

Ключевые слова: европейский гражданский процесс, гражданский процесс ЕС, гармонизация гражданского процесса, трансграничный гражданский процесс, Европейский порядок разрешения мелких споров, порядок выдачи Европейского судебного приказа, судебное сотрудничество в гражданских делах, электронное правосудие.

ANNOTATION

Izarova Iryna. Theoretical and practical grounds of harmonization EU Civil Procedure and Ukraine. – On the right of manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Law sciences in Specialty 12.00.03. – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – Koretsky Institute of state and law of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The dissertation deals with complex analysis of theoretical and practical problems of the EU and Ukrainian civil procedure harmonization. The concept of the European Civil Procedure as a branch of European law, the complex of supranational legislative norms establishing the procedure for the consideration and resolution of cross-border civil and commercial matters in all EU Member States has been defined.

Identified the differences between European Civil Procedure and EU Civil Procedure, which was defined as a sub-branch of civil procedural law science, which combines systematic knowledge of the EU legislation in the sphere of consideration and resolution of cross-border civil and commercial matters in all EU Member States, as well as the thesis of the emerging scientific doctrine and jurisprudence in the area of consideration and resolution of civil and commercial cross-border matters.

The harmonization of civil procedure is defined as a qualitative combination and complementarities of rules of national civil procedures and the supranational EU legislation to ensure an effective mechanism for the protection of civil rights within the European Community sharing the same democratic legal basis of civil proceedings.

Proposals for the harmonization of the EU and Ukrainian civil procedure have been formulated. In particular, the ways and stages of such harmonization have been defined. Thus, the following has been included to the forms of the civil procedure harmonization as an external expression of this activity. Firstly, a joint development of supranational law by which relations with the consideration and resolution of civil and commercial transactions across the border are regulated, can be considered the ways of harmonization within the EU civil procedure. The introduction of uniform rules of civil procedure for the consideration of cross-border disputes operating in all Member States is paramount and can provide all EU citizens regardless of their state of residence with effective access to justice. Secondly, the supranational coordination

of EU laws and national laws of the Member States which is carried out by reforming and altering the latter with the necessary changes is a form of harmonization of civil proceedings.

The following should be included to the stages of harmonization of the EU and Ukrainian civil procedure that is in the phase of acceptance of the Association Agreement and FTA (Free Trade Area).

On the first stage, under conditions of training and development of deep and comprehensive free trade area, which would provide gradual integration of Ukraine into the EU common market, it is appropriate to join the EU legislation governing the relations of cross-border civil proceedings which are the result of the public market development.

For this to work out the following measures should be ensured:

- 1) free circulation of court judgments;
- 2) the coordination of rules on jurisdiction and preventing parallel cross-border civil and commercial cases in the EU and Ukraine;
- 3) the effective judicial cooperation between the courts of the EU and Ukraine in civil and commercial cross-border cases (service of judicial and extrajudicial documents, taking of evidence, European Account Preservation Order).

Creating the necessary basis for resolving cross-border cases will allow the second stage of harmonization to introduce a single procedure for resolving cross-border civil and commercial cases in the EU and Ukraine to ensure the FTA provided by the Agreement.

Key words: European Civil Procedure, EU Civil Procedure, harmonization of civil procedure, cross border litigation, European Small Claims Procedure, European Order for Payment Procedure, judicial cooperation in civil matters, e-justice.

Підписано до друку 25.12.2016. Формат 60x90 1/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 1,6. Обл.-вид. арк. 1,6. Наклад 100 прим. Зам. № 63.

ТОВ «ВД «Дакор» Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012.
04655, м. Київ, пр-т Московський, 20-а. (044) 501-90-52. vd_dakor@ukr.net